

HEINZ-JOACHIM TOLL: Akademische Gerichtsbarkeit und akademische Freiheit. Die sog. »Demagogenverfolgung« an der Christian Albrecht-Universität zu Kiel nach den Karlsbader Beschlüssen von 1819. Neumünster, Karl Wachholtz Verlag, 1979. 242 s.

I serien *Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins* har Heinz-Joachim Toll i 1979 udgivet et bind om den såkaldte »Demagogenverfolgung« på universitetet i Kiel, idet han allerede i sin indledning understreger emnets aktualitet: Også i 1970'erne drøftede man evt. tvangsexmatrikulation på de tyske universiteter.

Men hvad skete der egentlig, hvis der da skete noget i Kiel? Dette undersøger Toll i dette veldokumenterede studie (s. 147–242 er noter!), og han når konklusionen: Meget lidt – takket være universitetets konsistorium og delvis også konge og administration i København. »Karlsbader-beslutningerne« rummede fire love: En eksekutionsforordning, en universitetslov, en presselov og en undersøgelseslov, der skulle gælde for hele det nystiftede Tyske Forbund. Men allerede med hensyn til offentliggørelse går Frederik VI sine egne veje, idet lovene ikke offentliggøres i Holsten!

Toll gennemgår de juridiske forhold, der gjaldt for universitetet – først i 1807 havde et kgl. patent foretaget et enkelt indgreb i det ellers fuldstændigt uafhængige universitetsområde. Han gennemgår de forskellige straffe, studerende kunne idømmes, fra »den sorte bog« til bortvisning, og viser, hvorledes »Karlsbader-beslutningerne« udgjorde et tungtvejende indgreb i universitetets frihed (s. 60 ff). De, der skulle rammes af Karlsbader-lovene var jo de tyske *Burschenschaften* og Toll gennemgår disses historie i Kiel, for at se om lovene overhovedet var relevante for universitetet dér. Han understreger, at disse i høj grad var lokale holstenske, men at de hurtigt får forbindelse med de øvrige tyske organisationer. På det tidspunkt, hvor Karlsbader-beslutningerne træffes, er der dog i Kiel ikke på nogen måde tale om en revolutionær organisation.

Det var ganske vist en holstensk student, Hornbostel, der havde lavet et forfatningsudkast til en samlet organisation, men trods henvendelser fra andre tyske stater får det ingen følger for ham, fordi universitetsledelsen holder hånden over ham. Også gennemgangen af sagen mod Theodor Olshausen viser den storsindede holdning hos samtlige i Holsten indblandede organer – inklusive den danske konge! Der er tale om en god og også for danske historikere interessant undersøgelse.

Otto Rühl

RAINER S. ELKAR: Junges Deutschland in polemischem Zeitalter. Das schleswig-holsteinische Bildungsbürgertum in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Zur Bildungsrekrutierung und politischen Sozialisation. Düsseldorf, Droste Verlag, 1979. x + 598 s.

Bogens titel rummer to begreber, som Elkar redegør for i sine indledende metodiske overvejelser: »Junges Deutschland« bruges i en meget bredere forstand end normalt, idet begrebet her benyttes om »alle de intellektuelle, som måtte lide under de forskellige demagog-forfølgelser i »Vormärz«. Og »Das polemische Zeitalter« er taget fra en tysk litteraturhistorie fra 1829, der om perioden fra 1813 til udgivelsestidspunktet bruger denne betegnelse. De to undertitler angiver mere præcist, hvad Elkar's ærinde er. Den gruppe, der her skal beskrives, er »Das schleswig-holsteinische Bildungsbürgertum«, og det han vil undersøge, er »uddannelsesrekrutteringen«, d.v.s. den proces, hvorved man kom til at tilhøre »das Bildungsbürgertum«; derpå vil han se nærmere på den politiske socialiseringsproces.

For at undersøge dette ser Elkar først på det socialøkonomiske og demografiske grundlag, derefter på befolkningens sammensætning i de to hertugdømmer: Befolkningen stiger,

elevtallet derimod falder, således at der i 1829 på de ti højere skoler gik 813 elever og i 1839 kun 500. Elkar undersøger, hvor disse bagefter gik hen og konstaterer, at foruden Kiels og Københavns universiteter var det først og fremmest Berlin, Göttingen og Heidelberg, der tiltrak de studerende fra Slesvig og Holsten. Men kun 3,968 % af de mandlige unge mellem 21 og 30 studerede videre, og dette tal falder ovenikøbet i perioden (se kap. 3).

Dernæst ser Elkar på, hvem det var, der gik på de højere skoler, og når ved hjælp af et meget omfangsrigt talmateriale til, at der kun kom utrolig få »nye« studerende, dvs. studerende fra ikke-akademiske familier; heller ikke stipendiemulighederne ændrede afgørende ved dette.

Og hvad lærte så denne lille gruppe af studerende hjemme, i folkeskole og gymnasium og på universitetet? Disse spørgsmål tages op i de tre sidste kapitler. Elkar kommer her ind på et specielt problem for Slesvig og Holsten, nemlig sproget, og ser derefter på selektionsprocessen i folkeskolen. Derpå gennemgås undervisningen i de højere skoler – »Der Beginn des öffentlichen Lebens« – som Elkar forstår at give et meget levende billede af. Formålet med undervisningen var »dem Staat rechtschaffene und nützliche Unterthanen zu erziehen« (»Allgemeine Schulordnung für die Herzogthümer Schleswig und Holstein« fra 1814), og der synes at have været forbavsende få forandringer. Timetallet steg noget, men disse timer bruges i modsætning til de tyske stater til fordel for de klassisk- sproglige fag.

Sidste kapitel – »Junges Deutschland unter altständischer Liberalismus« – prøver at se nærmere på selve selektionsprocessen. Også i dette afsnit har Elkar formået at udnytte meget og forskelligt kildemateriale. Han bekræfter opfattelsen i Heinz-Joachim Tolls ovenfor anmeldte bog om et interessesfællesskab mellem studerende og lærere i Kiel (s. 289) og viser iøvrigt, hvordan det nationale spørgsmål først langsomt kom til at spille en rolle.

Til en forståelse af dette forhold, af baggrunden for liberalismen, den slesvig-holstenske bevægelse og hele den nationale kamp i forrige århundrede er Elkars bog et vigtigt bidrag.

Otto Rühl

GEOFF ELEY: *Reshaping the German Right. Radical Nationalism and Political Change after Bismarck*. New Haven & London, Yale University Press, 1980. x + 387 s.

Geoff Eley har med denne bog ønsket at se nærmere på de nationale bevægelser i kejsertidens Tyskland: Under hvilke forhold udvikledes denne specielle højrefløjs-ideologi – radikal nationalisme med et stærkt nationalistisk præg? Hvordan er de opstået, hvordan arbejdede de, hvilke følger fik de?

Eley starter med at markere, hvor han står i den stadig livlige debat om Tysklands historie før og under 1. Verdenskrig, og han understreger klart en afstandtagen fra den forsimplede tese om en lige linie fra det andet til det tredje rige. Det, han ønsker at undersøge, er det specielle fænomen, som de nationalistiske pressionsgrupper udgør i perioden fra 1890 og frem, og også her starter han med en afstandtagen: De nationalistiske pressionsgrupper ses normalt som »de herskendes instrument for at fastholde status quo«; det er forkert, mener Eley, eftersom disse grupper ofte var i strid med det officielle politiske system.

Han gennemgår derpå de enkelte organisationer: *Alldeutscher Verband* (fra 1891), *Ostmarkenverein* (1894) og *Flottenverein* (1898) – og her lægges specielt vægt på »Flottenverein«, som Eley har skrevet disputats om. Han viser, hvorledes denne forening, der var den absolut største med over 300.000 medlemmer, i sig rummede flere modsætninger, bl.a. mellem de såkaldte honoratiore og så den store brede skare, der ikke var bange for at føre oppositionspolitik fra højre – mod regeringen.